

Waarom migranten naar Europa komen

Als het over migratie gaat, dan hebben we te maken met een merkwaardige paradox. Hier in eigen land zien we migratie vooral als een “probleem”, als iets dat het samenleven moeilijker maakt. Op het internationale niveau benadrukt men echter de rijkdom van migratie. Zowel de Europese Unie als de Verenigde Naties stellen dat wij in Europa heel hard migranten nodig hebben, zowel op de arbeidsmarkt als om de gevolgen van de vergrijzing op te vangen. Hoe zit het nu eigenlijk? Het Leuvense onderzoeksteam rond ‘Sociale Cohesie en Diversiteit’ maakte een uitgebreide analyse van de migratiestromen naar Europa.

Marc Hooghe, Jaak Biliet, Johan Leman, Bart Meuleman, Tim Reeskens, Ann Trappers

(De auteurs zijn allen lid van het interdisciplinaire onderzoeksprogramma ‘Sociale Cohesie en Diversiteit’, Faculteit Sociale Wetenschappen, KU Leuven)

In het Vlaamse politieke discours overheerst een eerder negatieve houding ten opzichte van migratie. De aanwezigheid van allochtonen wordt bij ons meestal geassocieerd met ‘problemen’. Migrant worden verantwoordelijk geacht voor samenlevingsproblemen, ze worden in verband gebracht met criminaliteit, of toch ten minste met integratieproblemen in het onderwijs of op de arbeidsmarkt. Wat we ons te weinig realiseren is dat we met die negatieve houding onszelf meer en meer isoleren op internationaal niveau. In het internationale discours rond migratie wordt stelselmatig benadrukt dat het openstellen van de grenzen vooral voordelen biedt. Die voordelen zijn er om te beginnen voor de ontvangende maatschappij, die talent kan binnenhalen of die op die manier een tekort op de arbeidsmarkt kan wegwerken. Ook het land van oorsprong heeft echter baat bij migratiestromen: voor heel wat ontwikkelingslanden is het inkomen dat door migranten terug naar huis wordt gestuurd een van de belangrijkste bronnen van

inkomsten. Afgelopen maand nog hielden de Verenigde Naties een speciale zitting rond migratie, waarin werd benadrukt dat de internationale uitwisseling van arbeidskrachten een belangrijk element van economische ontwikkeling vormt. Volgens het VN-rapport ter voorbereiding van deze zitting dienen zowel de industrielanden als de ontwikkelingslanden nauwer samen te werken om er voor te zorgen dat ze beiden ten volle kunnen profiteren van de mogelijkheden die door migratie worden geboden (1). Om het in ietwat modieuze termen te stellen: terwijl bij de internationale gemeenschap migratie meer en meer gezien wordt als een opportuniteit, lijkt bij ons juist het discours te overheersen dat migratie gezien wordt als bedreiging of zelfs als een economische kost. In dit artikel doen we een poging om na te gaan welk van deze twee tegenovergestelde visies het best in staat is migratie te verklaren. We doen dat aan de hand van gegevens over migratie naar de Europese landen in de periode 1980-2004. De OESO, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, houdt immers gedetailleerde statistieken bij over de aankomst van buitenlanders. Die statistieken werden aanvankelijk vooral opgesteld met een economisch doel, en ook nu nog worden ‘vreemde arbeidskrachten’ in een aparte tabel opgenomen. Maar de afgelopen decennia is de OESO-databank wel uitgegroeid tot de belangrijkste bron van internationale vergelijkende statistieken over migratie. Hoewel er duidelijk problemen zijn in verband met de vergelijkbaarheid van deze internationale statistieken, gaat het in de praktijk om de meest betrouwbare gegevens die we hebben over de internationale migratiestromen naar Europa (2). De omvangrijke OESO-databank laat ons toe na te gaan op welke manier we migratie het best kunnen voorspellen. Als de positieve visie op migratie klopt, dan zien we dat vooral de situatie op de arbeidsmarkt een aantrekkingskracht uitoefent op migranten. De voorspelling is dan dat tekorten op de arbeidsmarkt leiden tot het aantrekken van meer migranten. Als daarentegen de negatieve visie op migratie correct zou zijn, dat verwachten we helemaal geen relatie met tekorten op de arbeidsmarkt. Dan worden migranten gewoon aangetrokken doordat familieleden al in een rijk land wonen (kettigmigratie). Een nog negatievere visie zou er zelfs kunnen van uitgaan dat migranten vooral worden aangetrokken door een riant systeem van sociale zekerheid, zodat ze verzekerd zijn van werkloosheidsuitkeringen en allerlei vergoedingen bij ziekte en invaliditeit. Doordat de OESO ook gegevens verzamelt over al die economische

gegevens, kunnen we betrekkelijk eenvoudig nagaan wat nu de sterkste aantrekkingskracht uitoefent op migranten (3).

Theorievorming

Ook in de internationale literatuur zien we dat er verschillende theorieën opduiken over de oorzaken van migratie (4). Over het algemeen kunnen we er van uitgaan dat potentiële migranten vertrekken omwille van een slechte economische situatie in hun thuisland, of omwille van andere penibele omstandigheden (oorlog, burgeroorlog, vervolging, ...). De vraag blijft echter waarom migranten besluiten naar een specifiek land te trekken. Wie een betere levensstandaard wil verwerven, zou in principe kunnen volstaan met een minimalistische strategie. Dat zou betekenen dat men gewoon naar het buurland trekt, waar inkomens net iets hoger liggen. De maximalistische strategie zou dan zijn, dat men heel bewust op zoek gaat naar de landen met het hoogst mogelijke ontwikkelingsniveau, in de hoop op die manier een zo hoog mogelijk inkomen te verwerven. In de praktijk blijkt echter dat geen van beide strategieën het voorkomen van migratiepatronen volledig kan verklaren. In de literatuur kunnen we drie strekkingen onderscheiden: de economische, de culturele en de netwerkbenadering.

De economische benadering ziet migratie in eerste instantie als een economisch verschijnsel: migratie verschijnt dan als een methode om onevenwichten op de arbeidsmarkt te herstellen. Het is belangrijk hierbij op te merken dat die onevenwichten in beide betrokken landen kunnen optreden. Voor het land van oorsprong is migratie een manier om een overschot op de arbeidsmarkt te kunnen 'wegzenden'. De werkloosheid wordt daardoor gereduceerd, en het inkomen dat terug naar huis wordt gestuurd kan zelfs een belangrijke bron van inkomsten worden voor de betrokken families. Maar ook voor het ontvangende land kan migratie spanningen op de arbeidsmarkt wegnemen. In de praktijk doen die spanningen zich voor, zowel op de top als aan de basis van de arbeidsmarkt. Aan de top kan migratie een manier zijn om zeldzame talenten aan te trekken. Dit fenomeen doet zich trouwens nu al volop voor bij topmanagers of in het wetenschappelijk onderzoek. Een land als Canada speelt daar trouwens heel nadrukkelijk

op in door volop migranten met een schaars diploma of met voldoende investeringskapitaal binnen te laten. Ook de nieuwe Franse migratiewet van minister Sarkozy bepaalt trouwens dat men heel expliciet hooggeschoolde migranten wil aantrekken. Maar ook aan de basis van de arbeidsmarkt kan migratie zorgen voor evenwichten. Zeker in de hooggeïndustrialiseerde landen is het moeilijk om mensen warm te maken voor laaggeschoold en weinig boeiend werk. Dit soort knelpuntberoepen kan dan relatief gemakkelijk worden ingevuld door werknemers uit andere landen met een lager inkomensniveau. In de praktijk gaat het hier om een moeilijke evenwichtsoefening, zoals begin dit jaar bleek uit de onderhandelingen bij de afbakening van de ‘knelpuntberoepen’, waarvoor werknemers uit andere landen kunnen worden aangetrokken. Aan de ene kant kan migratie ervoor zorgen dat men toch kandidaten vindt voor jobs die anders gewoon open zouden blijven. Aan de andere kant is er echter het risico van verdringing en een verlagen van de normen. Laaggeschoolde autochtone arbeiders worden dan weggeduwd door even laaggeschoolde allochtonen, die echter bereid zijn om aan minder gunstige omstandigheden te werken.

In elk geval voorspelt de economische theorie dus dat migranten vooral reageren op signalen vanuit de arbeidsmarkt. Als de werkloosheid relatief hoog ligt, zullen migranten het desbetreffende land links laten liggen. Als de werkloosheid daalt, zullen juist meer mensen de weg naar dit land vinden, om zo te komen tot een nieuw evenwicht op de arbeidsmarkt. Een aparte vraag hierbij is hoe efficiënt migratie reageert op tekorten op de arbeidsmarkt. Als men denkt aan de moeilijke arbeidsbemiddeling en aan de bureaucratie van internationale arbeidsmigratie, dan zou er gerust enkele jaren kunnen verlopen tussen het waargenomen tekort op de arbeidsmarkt en de uiteindelijke aankomst van nieuwe arbeidskrachten. Als migratie echter een efficiënt evenwichtsmechanisme zou blijken te zijn, dan verwachten we dat de periode die verloopt tussen beide evoluties, bijzonder kort kan zijn.

Deze economische benadering heeft de afgelopen jaren echter heel wat kritiek gekregen in de internationale literatuur. Critici merken daarbij op dat het niet opgaat migratie enkel en alleen te zien als een economisch fenomeen. Ook culturele machtsverhoudingen spelen immers een rol: migratie verloopt typisch van een cultureel-perifeer gebied naar

het centrum van het wereldsysteem. Door die migratiestromen worden de machtsverhoudingen echter nog verder bevestigd. In heel wat Franssprekende landen van Afrika blijft de mogelijkheid om bijvoorbeeld te gaan studeren in Parijs een heel speciale aantrekkingskracht uitoefenen. Hoewel zo iets voor de betrokkenen individuen een belangrijke kans is, wordt op die manier de culturele dominantie van de vroegere koloniale macht echter bevestigd. Deze landen mogen dan al een halve eeuw afhankelijk zijn, in de praktijk domineert de Franse cultuur nog steeds het onderwijssysteem. Voor het Britse Commonwealth geldt grotendeels hetzelfde verhaal. Deze culturele theorie veronderstelt dus heel concreet dat migranten zullen worden aangetrokken door culturele nabijheid: inwoners van Niger zullen nog steeds proberen naar Frankrijk te trekken; inwoners van Nigeria nemen de wijk naar Groot-Brittannië. Het nadelig gevolg hiervan is echter dat deze vroegere kolonies cultureel afhankelijk blijven van hun vroegere kolonisator. Als dit soort culturele machtsverhoudingen inderdaad zo'n belangrijke rol speelt, dan zouden we in de praktijk moeten zien dat landen als Zwitserland, Duitsland of Zweden relatief weinig immigranten aantrekken, omdat ze immers weinig of geen koloniaal verleden hebben. Landen als Spanje, Portugal, Frankrijk of Groot-Brittannië zouden daarentegen relatief veel migranten moeten aantrekken.

Een derde theoretische benadering, ten slotte, gaat uit van bestaande netwerken. Deze theorie benadrukt dat potentiële migranten niet zomaar in het wilde weg de wijk zullen nemen naar een rijk land, maar dat ze bij voorkeur naar een land zullen gaan waar ze al contacten hebben. Die netwerken kunnen economisch van aard zijn, als bijvoorbeeld iemand gericht recruteert en migranten wil aanwerven. Maar de netwerken zullen vooral gebaseerd zijn op familie- of lokale banden. Een typisch voorbeeld hiervan is kettingmigratie, waarbij bijvoorbeeld Turkse migranten naar België of Duitsland komen afgezakt omdat ze hier familiale banden hebben. Deze theorie gaat er van uit dat migratie misschien ooit wel begonnen is omwille van economische of culturele redenen. Ten slotte werden Turkse "gastarbeiders" hier heel nadrukkelijk aangetrokken als arbeidskrachten tijdens de jaren zestig van de 20ste eeuw. Maar deze theorie voorspelt dat migratie vervolgens een eigen leven gaat leiden: ongeacht of de economie nog behoefte heeft aan nieuwe arbeidskrachten of niet, dan nog zullen de bestaande netwerken gebruikt worden,

en zullen migranten blijven komen naar die landen waar reeds een belangrijke aanwezigheid van familieleden of verwanten gevestigd is.

De cijfers

Als we alle OESO gegevens van de afgelopen 25 jaar bij elkaar leggen, dan kunnen we relatief goed voorspellen welk van deze drie theorieën het best de migratiepatronen naar Europa kan verklaren. Als de economische theorie klopt, dan merken we dat migratie begint te stijgen kort nadat de werkloosheid begint te dalen. De onderzoeksvraag blijft dan of migratie al stijgt twee of drie jaar na de daling van de werkloosheid, of dat daar meer jaar overheen gaan. Als de culturele theorie klopt, dan zien we dat de vroegere koloniale grootmachten bijzonder veel migranten aantrekken, en dat de andere landen weinig populair zijn en blijven. Als de netwerktheorie klopt, ten slotte, dan zouden we moeten zien dat landen waar al een groot aantal migranten aanwezig zijn, een grote aantrekkingskracht blijven uitoefenen, ongeacht of die landen nog nood hebben aan bijkomende arbeidskrachten of niet.

De databank van de OESO laat in elk geval zien dat er bijzonder grote verschillen optreden tussen de Europese landen. Duitsland trekt ruim 700.000 migranten per jaar aan, terwijl dat niveau bij een land als Finland eerder op 10.000 migranten per jaar ligt. Het feit dat Finland het economisch bijzonder goed doet, lijkt hiervan weinig af te doen. Voor wat ons land betreft zien we een geleidelijke groei van het aantal migranten dat ons land binnenkomt. Terwijl in de jaren tachtig van de 20ste eeuw ons land gemiddeld zo'n 40.000 migranten per jaar ontving, lag dat gemiddelde het afgelopen decennium eerder op zo'n 60.000 nieuwkomers per jaar. Ook Nederland ging in dezelfde periode van 55.000 nieuwkomers/jaar naar zo'n 80.000 nieuwe migranten per jaar. Ook doorheen de tijd zien we echter heel wat variatie. Na de omwentelingen van 1989/1990 begon de migratie naar Oost-Europa te stijgen. In totale cijfers oefenen deze landen nog steeds niet zo'n grote aantrekkingskracht uit, maar relatief gezien is het aantal migranten er wel fel gestegen. De afgelopen jaren lijkt de focus zich eerder verplaatst te hebben naar landen in Zuid-Europa, zoals Portugal, Spanje, Italië of Griekenland, die nog niet zo lang geleden

zelf nog massaal arbeidskrachten uitstuurden naar het noorden en het westen van Europa. In Spanje, bijvoorbeeld, is de instroom gestegen van minder dan 40.000 migranten per jaar nauwelijks tien jaar geleden tot meer dan een half miljoen nieuwkomers in het jaar 2004. Globaal genomen kunnen we stellen dat alle Europese landen samen ongeveer één miljoen migranten verwelkomden tijdens de jaren tachtig, en dat dit cijfer in het recente verleden verdubbeld is tot circa 2 miljoen nieuwkomers per jaar. Hierbij moet trouwens opgemerkt worden dat Europa slechts een klein gedeelte van de globale mondiale migratiestroom voor zich neemt: het overgrote deel van de internationale migratie speelt zich wel degelijk af in andere werelddelen.

Al die variaties per land en per jaar zorgen er echter voor dat we heel veel vergelijkingspunten hebben (in totaal 426 waarnemingen), waardoor we de verschillende theorieën ook in de praktijk kunnen testen.

Economische theorieën

Als we eerst de economische theorie testen, blijft natuurlijk de vraag open op welk soort economische prikkels migranten precies reageren. Komen ze gewoon naar het land met het hoogste inkomen, of naar het land met het beste systeem van sociale zekerheid? Of reageren ze op een tekort op de arbeidsmarkt? Elk van die mogelijkheden wordt getest in Tabel 1.

Tabel 1. Een economische verklaring voor migratie

Fixed effecten	<i>Estimate</i>	<i>SE</i>	<i>t-value</i>	<i>p-waarde</i>
<i>Intercept</i>	-0.055	0.141	-0.39	ns
<i>Tijd</i>	-0.208	0.160	-1.30	ns
<i>Tijd²</i>	0.369	0.190	1.94	ns
<i>Bevolkingscijfers gastland</i>	0.861	0.166	5.17	***
<i>BNP/capita</i>	-0.044	0.045	-0.98	ns
<i>Uitgaven sociale zekerheid</i>	0.080	0.048	1.68	ns
<i>Werkloosheid vorig jaar</i>	-0.131	0.061	-2.15	*
<i>Economische groei (jaar-2)</i>	0.012	0.016	0.79	ns

Verklaring van migratiestromen naar Europese landen, 1980-2004. 275 waarnemingen. Significanties p-waarde: ns= niet significant; *:<.05; **:<.01;***<.001

In Tabel 1 proberen we het aantal migranten naar een specifiek Europees land in een specifiek jaar te verklaren. We zien dat de tijd (enkelvoudig en gekwadrateerd) hierop geen significant effect heeft (= ns, of niet significant). Het bevolkingscijfer van het gastland heeft echter wel een sterk significant effect, maar inhoudelijk is dit niet echt interessant. Dit betekent in de praktijk enkel dat grote landen zoals Duitsland of Frankrijk meer migranten aantrekken dan kleine landen als Denemarken of Ierland. Vervolgens komen we echter bij de economische variabelen, die ons wel inhoudelijk interesseren. Als we gewoon kijken naar het bruto nationaal product/inwoner, dan zien we opnieuw geen significante relatie. Het is dus blijkbaar niet zo dat migranten er systematisch de rijkste landen uitpikken. Dit konden we trouwens ook al afleiden uit de ruwe gegevens: migranten gaan niet systematisch naar de allerrijkste landen als Noorwegen of Zwitserland, maar ze blijken de afgelopen jaren juist een sterke voorkeur te hebben voor de landen in Zuid-Europa die niet tot de topverdieners in Europa behoren.

De OESO houdt ook nauwkeurig bij hoeveel de lidstaten uitgeven aan sociale zekerheid (in percentage van het totale inkomen). Terug zien we hier geen significant effect: het blijkt dus niet zo te zijn dat een genereus systeem van sociale zekerheid veel migranten aantrekt. Dat is belangrijk, omdat hieruit blijkt dat de zeer negatieve veronderstelling dat migranten gewoon komen profiteren van een genereus sociaal zekerheidssysteem in de praktijk helemaal niet klopt. Om het met een boutade te zeggen: er worden veel meer migranten aangetrokken door de seizoensarbeid in de Spaanse landbouw, dan door het riante verzorgingssysteem van de Zweedse welvaartsstaat. Het is dan nog belangrijk hierbij op te merken dat de OESO-statistieken enkel informatie bevatten over de legale migranten. Als we er nog de *illegale* migranten zouden bijtellen (maar niemand weet hoeveel dat er juist zijn), dan is het heel onwaarschijnlijk dat we wel een relatie met sociale zekerheidsuitgaven zouden vinden. Illegale migranten kunnen meestal niet profiteren van sociale zekerheidsvoorzieningen en er is dan ook geen enkele reden om te veronderstellen dat ze zouden worden aangetrokken door een riant systeem van ziekteverzekering, pensioen of ouderschapsverlof.

Komen we dan op het verband met werkloosheidsgraad. Daar hebben we zorgvuldig alle

mogelijke combinaties getest (zie voor details de oorspronkelijke paper), om te kijken hoe snel migratiepatronen reageren op tekorten op de arbeidsmarkt. Uiteindelijk bleek dat de werkloosheid van het vorig jaar ($t-1$ in het jargon) de beste voorspeller is voor de migratiestromen in het huidig jaar. Concreet: als we waarnemen dat de werkloosheid daalt in het jaar 2005 (dus een tekort op de arbeidsmarkt), dan leidt dit tot een stijging van de immigratie in het jaar 2006. Het verband tussen werkloosheid en immigratie is dan misschien slechts zwak significant, het is wel degelijk significant: migranten blijken te reageren op tekorten op de arbeidsmarkt. Het feit dat de meting van het vorig jaar het sterkst correleert toont bovendien aan dat ze relatief snel reageren: het duurt duidelijk geen jaren vooraleer migranten vernemen dat er een tekort aan arbeidskrachten is. In de laatste rij van tabel 1 kijken we ten slotte nog naar economische groei, en daar zien we dat de beste voorspeller de economische groei van twee jaar geleden is ($t-2$). Dit verband is wel niet significant. Vanuit de economische theorie zijn deze conclusies echter heel logisch en consistent. Economische groei op $t-2$ (bijvoorbeeld in het jaar 2004) leidt tot een daling van de werkloosheid in $t-1$ (bijvoorbeeld 2005), wat op zijn beurt leidt tot een groei van het aantal immigranten in het jaar t , of in dit geval 2006.

Deze analyse bevestigt dus grotendeels dat migranten inderdaad reageren op signalen vanuit de arbeidsmarkt: een daling van de werkloosheid gaat gepaard met een stijging van het aantal immigranten in het desbetreffende land. Belangrijk is evenwel te noteren dat migranten blijkbaar niet significant worden aangetrokken door het absolute inkomensniveau of door de uitgaven voor sociale zekerheid.

Culturele en netwerkverklaringen

Het voordeel van de economische theorie is dat we ze tamelijk gemakkelijk kunnen testen: elk land houdt immers gegevens bij over werkloosheid, inflatie, economische groei en dat soort indicatoren. Die gegevens zijn bovendien sterk gestandaardiseerd. Als we de culturele theorieën willen testen, dan moeten we echter al iets creatiever zijn. Om de aantrekkingskracht van de vroegere koloniale grootmacht te bepalen, gaan we na

hoeveel inwoners alle vroegere kolonies samen hebben. Volgens deze theorie gaat het immers om potentiële migranten. Als we alle landen samentellen hebben de vroegere Britse kolonies nu bijna twee miljard inwoners; de Franse kolonies blijven steken op 270 miljoen, en ook de Belgische vroegere kolonies en mandaatgebieden halen nog 80 miljoen inwoners. Als we die gegevens mee in de analyse betrekken, dan zien we dat dit een significante factor blijft: de vroegere koloniale grootmachten trekken significant meer immigranten aan dan landen die nauwelijks of geen kolonies hadden. De koloniale erfenis blijkt bovendien tamelijk persistent: 25 jaar geleden was ongeveer een derde van alle nieuwkomers in Frankrijk afkomstig uit de voormalige kolonies. In de meest recente gegevens zitten we nog altijd boven de dertig procent. Ondanks het feit dat de vroegere Franse kolonies nu al een halve eeuw onafhankelijk zijn, zien we dus dat de koloniale banden nog altijd voor een flink stuk de migratiepatronen bepalen. Hierbij moet overigens opgemerkt worden dat België wat dit betreft een grote uitzondering is. In de meeste koloniale grootmachten komt meer dan een kwart van het totale aantal immigranten uit de vroegere kolonies. Voor België was dat in 2004 slechts 1,5 procent, of de laagste score van alle koloniale machten in Europa. Om een geheel van redenen waarop we hier niet kunnen ingaan, vinden inwoners van Kongo, Rwanda of Burundi blijkbaar veel moeilijker de weg naar ons land, dan inwoners van Pakistan of Bangla Desh in London terecht komen.

In elk geval kunnen we besluiten dat de culturele theorieën ook een zekere mate van voorspellende kracht hebben: een halve eeuw na de dekolonisering zien we dat de vroegere krachtsverhoudingen en de verbindingslijnen nog altijd terug te vinden zijn. Wat misschien nog meer verbazing werkt, is de vaststelling dat die verbanden ook niet verzwakken maar behoorlijk constant blijven doorheen de tijd.

De netwerkverklaring, ten slotte, is het moeilijkst om te testen aan de hand van dit soort analyse. Netwerken spelen immers een rol op individueel niveau: persoon X beschikt over contacten in een bepaald land, en besluit daarom naar dat land te gaan. Uit diverse onderzoeken blijkt inderdaad dat dit soort netwerken een belangrijke rol spelen bij de individuele beslissing om te migreren. Als dit effect massaal aanwezig zou zijn, dan zouden we echter moeten zien dat in landen waar reeds veel migranten aanwezig waren

bij het begin van de observatieperiode, er nog steeds nieuwe migranten worden aangetrokken. Terug blijkt dit echter niet het geval: migrantenstromen blijken wel degelijk in staat zich te verleggen. Vijftien jaar geleden was Spanje nog nauwelijks in trek als migratiebestemming, maar dat is op relatief korte tijd volledig veranderd. Allicht komt een Ecuatoriaanse landarbeider nog altijd via informele netwerken terecht in Spanje, alleen blijken die netwerken bijzonder flexibel en kunnen ze inspelen op gewijzigde economische situaties. Als zou blijken dat de Spaanse economie helemaal geen behoefte heeft aan arbeidskrachten, dan houdt deze landarbeider natuurlijk wel contacten in Spanje, maar dan zal hij eerder opteren voor een ander land als hij wil migreren. Netwerken zijn dus wel degelijk belangrijk, maar ze zijn zeker niet statisch. Bovendien mogen we ook niet vergeten dat potentiële migranten allicht wel een keus hebben als ze netwerk mogelijkheden hebben in een aantal landen.

De netwerktheorie klopt dus op individueel niveau, maar de theorie kan moeilijker verklaren waarom sommige landen plots ‘populair’ worden bij potentiële migranten, terwijl andere landen aan populariteit verliezen.

Een algemene verklaring

Tot nu toe hebben we de economische, de culturele en de netwerktheorie apart getest. Tot slot kunnen we echter ook tot een overkoepelend model komen, waarbij we alle significante variabelen uit de vorige modellen proberen samen te brengen. Het resultaat hiervan wordt samengebracht in Tabel 2, waar we proberen tot een meeromvattende verklaring te komen van de aantrekkelijkheid van een land als migratieland.

Tabel 2. Een geïntegreerd model voor de instroom van migranten

Fixed effecten	<i>Estimate</i>	<i>SE</i>	<i>T-value</i>	<i>p-waarde</i>
<i>intercept</i>	0.006	0.271	0.02	ns
<i>Tijd</i>	-0.284	0.358	-0.79	ns
<i>Tijd²</i>	0.356	0.239	1.49	ns
<i>Bevolkingscijfer gastland</i>	0.420	0.090	4.66	***
<i>Werkloosheid t-1</i>	-0.126	0.056	-2.25	*
<i>Bevolking vroegere kolonies</i>	0.109	0.041	2.62	**

Verklaring van migratiestromen naar Europese landen, 1980-2004. 296 waarnemingen.
Significanties p-waarde: ns= niet significant; *:<.05; **:<.01;***<.001.

Terug zien we in Tabel 2 de bekende effecten opduiken. Grote landen trekken systematisch meer migranten aan dan kleine landen. De werkloosheid van het voorgaande jaar (t-1) heeft een significant effect op het aantal immigranten in het huidige jaar (t). Ten slotte blijkt dat landen met een groot koloniaal imperium nog altijd systematisch meer migranten ontvangen dan landen die geen kolonies hadden. Anders gezegd: zowel de economische als de culturele verklaring worden hier bevestigd, en beiden blijken een ongeveer even groot effect te hebben.

Besluit

We begonnen dit artikel met de vraag of de negatieve dan wel de positieve visie op migratie het best empirisch kan onderbouwd worden. We wensen hierover geen normatieve discussie te voeren, omdat we denken dat de cijfers voor zich spreken. Als we het geheel van de Europese landen, gedurende de voorbije 25 jaar bekijken, dan zien we dat de negatieve visie op migratie niet ondersteund wordt. Migrant worden niet op significante aantrokken door een hoog inkomensniveau of door sociale zekerheidsuitgaven. De visie van migratie als een fenomeen van ‘profiteurs’ blijkt in de praktijk dus niet juist te zijn.

Waardoor worden migranten dan wel aangetrokken? Twee dingen. Ten eerste door een tekort op de arbeidsmarkt. Migranten blijken bovendien zeer goed in staat om die

tekorten te detecteren. In de huidige staat van het onderzoek weten we niet hoe het komt dat migranten zo snel reageren op een daling van de werkloosheid. Dat kan te maken hebben met informele netwerken, met actieve recruitering van de kant van de werkgevers, of met het feit dat de autoriteiten minder streng zijn als ze weten dat bepaalde economische sectoren nood hebben aan arbeidskrachten. Welk van deze drie verklaringen de juiste is, of welke combinatie van deze verklaringen, is iets wat we in een vervolgfase van dit onderzoek willen nagaan. Ten tweede blijken de vroegere koloniale netwerken nog altijd zeer goed te werken. Om het wat al te simpel uit te drukken: Pakistani blijven naar Groot-Brittannië komen, Algerijnen naar Frankrijk en inwoners van Latijns-Amerika hebben een duidelijk voorkeur voor Spanje of Portugal. De oude culturele en taalverwantschappen blijven dus wel degelijk bestaan.

De beleidsrelevantie van onze conclusies is dat de projecties over toekomstige migratiestromen aan waarschijnlijkheid winnen. De Europese Unie gaat er immers van uit dat de Europese landen de komende decennia systematisch meer migranten zullen moeten aantrekken, omwille van economische en demografische factoren. Hoewel sommige politieke partijen die voortgezette migratie misschien niet wenselijk vinden, ziet het er naar uit dat economische wetmatigheden en niet partijprogramma's verantwoordelijk zijn voor het verloop van migratiestromen. Op basis van de huidige analyse kunnen we stellen dat de Europese landen de voorbije 25 jaar vooral immigranten hebben aangetrokken op het ogenblik dat de economie, en vooral dan de arbeidsmarkt daar nood aan had. De komende 25 jaar zal dat allicht niet veel anders zijn. Dat betekent dat er in feite maar één probaat middel bestaat indien men de aantrekkelijkheid van België als immigratieland wil verminderen: een stilvallen van de economische groei en een stijging van de werkloosheid zouden er op bijzonder efficiënte wijze voor zorgen dat ons land minder aantrekkelijk wordt voor potentiële migranten. De vraag is uiteraard of een dergelijke politiek van de verschroeiende aarde op enig maatschappelijk draagvlak kan rekenen.

Noten

(1). *International Migration and Development. Report of the Secretary General*. UN General Assembly Document A/60/871 (Downloadbaar:

<http://www.un.org/esa/population/publications>)

(2). *International Migration Outlook*. OECD, Paris 2006, 315p.

(3). De meer gesofisticeerde en complexe statistische analyse van migratiestromen kan gevonden worden in de onderzoekspaper *Migration to European Countries. A Structural Explanation of Patterns, 1980-2004*. KU Leuven: Research Program on Social Cohesion and Diversity. In dit artikel hernemen we de belangrijkste inhoudelijke conclusies van deze analyse, zonder echter alle statistische details. Dit paper kan gedownload worden via onze website www.kuleuven.be/citizenship.

(4). Voor een overzicht van deze theorieën, zie Massey, D. et al. (1998). *Worlds in Motion. Understanding International Migration at the end of the Millenium*. Oxford: Clarendon Press.